

פניני מנחת חינוך

גליון 22
פרי - בא
שנת: תשע"ז

יו"ל ע"י כולל מנחת חינוך "מנוחת רחל" לע"נ מרת רחל קופמן ע"ה בת יבלחט"א הגרמ"י שפירא שליט"א

תוכן הגליון

שורש ודין - עריפת פטר זמור מצוה או עבירה ?
ספיקו של המנח"ח בעדות קטנים בקידוש הזודש
בדין נוגע בעדות קידוש הזודש
בגדר "שנה" בבכור תם ובעל מום

פירוש ודין / עריפת פטר חמור

ואם לא תפדה וערפתו.

הרמב"ם בספר המצוות מצוה פ"ב מונה מצות עריפת פטר חמור מצוה בפני עצמה, וכן כתב בהלכות ביכורים פ"י"ב הלכה א', והראב"ד שם השיגו וכתב 'אין זה מן הדעת שיחשוב זה במצות עשה ואע"פ שאמרו מצות פדיה קודמת למצות עריפה לא שתחשב מצוה אבלי היא עבירה ומוזיק נקרא ומפסיד ממונו של כהן ומפני שאמר מצות פדיה אמר מצות עריפה'. ובמנחת חינוך [מצוה כ"ג אות א'] הביא דברי המהריט"א שזו מחלוקת במכילתא [פר' בא פרשה י"ח] וז"ל ואם לא תפדה וערפתו מכאן אמרו שמצות פדייה קודמת למצות עריפה דבר אחר אם לא תפדה וערפתו אין אתה פודהו ערפהו הואיל ואיבדת נכסי כהן אף נכסיד יאבדו עכ"ל. ומבואר שנחלקו בזה תנאי אם היא מצוה או שהוא קנס על מה שהפסיד ממונו כהן וזו מחלוקת הרמב"ם והראב"ד, והרמב"ם פסק שהיא מצוה משום שסתם מתני' היא בבכורות מצות פדיה קודמת למצות עריפה ואף דהגמ' [ו' ב'] מביאה ברייתא דתני לוי הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יופסד ממונו סבר הרמב"ם דלוי סובר כהמ"ד השני במכילתא והרמב"ם פסק כסתם מתני'.

והנה בספק פטר חמור הדין הוא שפודה על שה ואינו נותן השה לכהן, ואיתא בגמ' בכורות ט' ב' 'וכיון דלעצמו הוא למה ליה לאפרושי, לאפקועי איסוריה מיניה' וכתבו תוס' "אבל לפוטרו ממצות עריפה לא היה צריך להפריש מספק כמו שאין נותן לכהן מספק כמו כן אין עורפו מספק" והקשה המהריט"א דבשלמא הא דאין נותנו לכהן מספק הוא משום דספק ממונו לקולא ומצות נתינה יסודה היא דין ממונו, אבל עריפה הרי היא מצוה ככל המצוות ומדוע לא נדון בה ספק דאורייתא לחומרא, ואף שע"ז מפסיד ממונו הרי כמה מצוות יש שמקיימם ע"י הפסד ממונו וכי נימא שאינו חייב לעשותו מספק ?

והנה אי נימא דהתוס' סוברים כהראב"ד דעריפה אינה מצוה כלל אלא קנס על זה שאינו נותן לכהן שפיר כתבו דבמקום דאין חיוב נתינה אין גם מצות עריפה, ובאמת הרמב"ם שסובר שהיא מצוה כתב להדיא דגם בספק יש מצות עריפה, עין בפרק י"ב הלכה ט"ו 'גר שנתגייר ואין ידוע אם עד שלא נתגייר ילדה חמורו או אחר שנתגייר הרי זה חייב לערוף או לפדות ואם עריפה בשפה שלו שהמוציא מחבירו עליו הראיה' מבואר דיש מצות עריפה ודלא כהתוס'.

ועיין מנחת חינוך שם דביאר דברי התוס' באופן אחר ולדבריו למה דקיי"ל דפטר חמור אסור בהנאה, יש מצוה בפדיון בפנ"ע גם ללא הנתינה לכהן וזו כוונת הגמ' 'לאפקועי איסורא מיניה', וכמו"כ יש גם מצוה בעריפה מספק וכהרמב"ם, ודברי התוס' הם רק אליבא דר' שמעון דפטר חמור מותר בהנאה ומצות הפדיון היא בעצמה מצות הנתינה וכפדיון הבן שאין מצוה בפדיון בפנ"ע, ואליבא דר"ש כתבו התוס' דכיון שאין מצות פדיה אין מצות עריפה כיון דעריפה היא במקום פדיה וכשאין פדיה אין עריפה [ואכתי צ"ב דמה שאין מצות פדיון הוא רק מספק אבל אם לפי האמת הוא מצוה חייב לפדותו ומדוע שלא יהיה חייב לערוף מספק כיון דעריפה אינה מצוה של ממונו, וביאר בזה בשערי ישר שער ה' פרק ו' דכיון דמצות עריפה תלויה בפדיה ולגבי מצות פדיה הוכרע הדין שאינו חייב ממילא אינו חייב בעריפה] ושוב כתב בהמשך דבריו דר"ש לטעמיה דרד"ש טעמא דקרא ומשום כך אם אינו חייב לפדות מספק אינו חייב לערוף מספק כיון דטעמיה דעריפה הוא משום הפסד ממונו כהן אבל למאי דקיי"ל דלא דרשינן טעמא דקרא חייב בעריפה גם בספק וכמו שכתב הרמב"ם. וולענין האם מברכים על עריפה לכאורה ג"כ תלוי בפלוגתת הרמב"ם והראב"ד אבל במנח"ח כתב של"ע לא מברכים ע"י ש בדבריו.

ספיקו של המנח"ח בעדות קטנים בקידוש החודש

כתב המנחת חינוך [מצוה ד' אות י"ד] להסתפק, באופן שראו את הלבנה בליל ל' באדר שני אנשים שנולדו בא' ניסן ונמצא שאם נקבל עדותם ונקדש החודש על פיהם נתברר שבשעת ראייתם והגדתם היו גדולים ושפיר נאמנים, אבל כל שעדיין לא נתקדש החודש קטנים הם, האם נשרים הם להעיד בכה"ג שעדותם גופא היא הסיבה לכשרותם, ומסיק המנח"ח שהדבר תלוי ברצון הבי"ד שיכולים לקבלם כיון דסו"ס ע"ז יתברר שהיו גדולים ומואידיך אין חיוב לקבלם דאכתי קטנים הם. והנה מבואר בדברי המנח"ח שאחר שיקדשו בי"ד את החודש הוי ראש חודש למפרע מתחילת הלילה וכיון שכך נמצא שהעדים שהגדילו היום ראו את הלבנה כשהיו גדולים.

וצריך ביאור כיון שאין החודש מתקדש אלא ע"י בי"ד, ואמירתם "מקודש" הרי אינה לברורי בעלמא אלא שע"ז חל קדושת ר"ח, א"כ איך חל למפרע, ובאמת בשו"ת אבני נזר או"ח סימן ס"ט כתב דאף שהחודש מתקדש למפרע מ"מ עד שקידשו בי"ד החודש באמת לא היה ראש חודש ורק מכאן ולהבא מתקדש מתחילת הלילה [וכמו שייסדו רבותינו בכמה מקומות ענין זה של "מכאן ולהבא למפרע" בהתרת נדרים ובמיואון וביאר על פי זה את הדין המבואר במס' ברכות שאם שכח יעלה ויבוא בתפילת מעריב של ליל ראש חודש אינו חוזר כיון שאין מקדשין את החודש בלילה, וצריך ביאור מה בכך שאין מקדשין את החודש סו"ס הרי הוא ראש חודש, וביאר האבני נזר שכיון שאין מקדשין את החודש בלילה א"כ בלילה עדיין לא חל ראש חודש, ורק ביום חל למפרע על הלילה ומשום כך אין צריך לחזור דהרי עכשיו תפילתו נחשבת לתפילה ומשום העתיד אינו חייב לחזור דגם למחר לא תתבטל תפילתו כיון שבשעתה היה לה שם תפילה.

ולדבריו יש לעיין באופן דהמנח"ח הנ"ל אם חשיב שראו את הלבנה בגדלותם דהרי סו"ס בשעה שראו היו קטנים ורק אח"כ כשנתקדש החודש נעשו גדולים למפרע וצ"ע [וראיתי בשו"ת "שפת היס" להגרי"מ וולפסון תלמיד ה"בית הלוי" זצוק"ל חלק או"ח סימן י"ח שדן בנידון זה ממש וכתב ג"כ כסברת האבני נזר דכל שלא קידשו בי"ד החודש עדיין אינו ראש חודש וכתב שמשום כך נחשב שראו את הלבנה בקטנותם ואינם יכולים להעיד, ושוב חזר בו בהמשך התשובה והוכיח שכשמוקדשים בי"ד את החודש מתקדש למפרע מתחילת הלילה עיי"ש].

ויש לומר בזה דאף אי ננקוט כהאבני נזר שקידוש החודש על ידי בי"ד חל למפרע רק מכאן ולהבא אבל אינו בגדר "איגלאי מילתא למפרע", מ"מ יש לומר דלענין קטן שנתגדל יהיה גדול למפרע, דהנה באמת הגדלות אינה תלויה ביום שנהיה בו שלש עשרה אלא בסימנים ורק כשמביא סימנים קודם י"ג אמרינן שהם שומא בעלמא, ורק סימנים שהביא אחר י"ג חשיבי סימנים, והנה כאן ע"כ איירי שהביאו סימנים בו ביום אלא שאם לא יתקדש החודש אמרינן שהם שומא בעלמא וכשנתקדש אמרינן שהם סימנים, ומעתה יש לומר דכיון שע"כ עלינו לנקוט כלפי מכאן ולהבא דהסימנים האלו אינם שומא בעלמא לא יתכן לחלק בזה ולומר שבשעתם היו שומא בעלמא דהרי לא נשתנו ע"י קידוש בי"ד, וא"כ יש לומר דלענין זה ודאי אמרי' דאיגלאי מילתא למפרע שסימנים אלו אינם שומא בעלמא ושפיר נעשו גדולים גם קודם קידוש בי"ד דהרי לו יצויר קטן שהביא סימנים קודם י"ג ונדע שאינם שומא הוי גדול וכמבואר ביבמות דף י"ג דלרב זביד דאין בנים בלא סימנים שפיר נעשית גדולה ע"י סימנים קודם י"ב באופן שיש לנו גילוי שאינם שומא בעלמא וכמבואר בתוס' שם, וה"ה באופן דהמנח"ח שפיר יש לומר דנעשו גדולים למפרע ממש משעה שהביאו סימנים.

בגדר "שנה" בבכור תם ובעל מום

איתא במתני' בכורות כ"ו הבכור נאכל שנה בשנה אחד תם ואחד בעל מום שנאמר שנה בשנה תאכלנו, והנה בבכור תם הוא ודאי דין דאורייתא שחייב הכהן להקריבו עד שנה, אבל בבכור בעל מום הביא המנחת חינוך [מצוה י"ח אות ז'] שנחלקו בזה הפוסקים דדעת הלבוש והט"ז שהוא דין דרבנן שלא יבוא בו לידי תקלה אבל מן התורה אין חיוב כלל לאוכלו בתוך שנה [ואפשר שאין מצוה כלל לאוכלו מן התורה], אבל המהרי"ט אלגאזי סובר שגם בבע"מ היא מצוה מן התורה לאוכלו בתוך שנה כפשטות המשנה דגם דין בבכור בעל מום ילפינן מקרא דשנה בשנה.

והנה בכורות כ"ח א' מבואר דבבכור תם נותנים לו שנה להקריבו ובזמן הזה שצריך להמתין שיפול בו מום יכול להמתין אפי' יותר משנה, ואם נפל בו מום בתוך שנה צריך לאוכלו עד סוף השנה, אבל אם נפל בו מום אחר שנה בזה מעיקר הדין היה צריך לאוכלו מיד ולא להמתין כלל אלא משום השבת אבידה [דהיינו הפסד הממון של הכהן] נתנו לו חז"ל שלושים יום וכן הדין באופן שנפל בו מום ט"ו ימים קודם שמלאה לו שנה דנותנים לו ל' יום ממתי שנפל בו המום ואוכלו ט"ו יום אחר שמלאה לו שנה וזהו מדרבנן כנ"ל משום הפסד הכהן.

והמנח"ח הביא שהמהרי"ט א' הקשה דכיון שגם בבכור בעל מום חייב לאוכלו מן התורה תוך שנה איך התירו חכמים להתעכב באכילתו שלושים יום, ובפרט באופן שנפל בו ט"ו יום קודם שנמלאה שנתו שמבטל המצוה כשממתין עד ט"ו יום אחר שנה, והמנח"ח תירץ שהוא משום שביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה עיי"ש.

ואולי יש לומר באופן אחר דהנה בראש השנה דף ר' ב' מבואר דיש חילוק בין שנה של תם לשנה של בעל מום דשנה של תם מונים מיום השמיני שאז נראה להרצאה, ואילו שנה של בעל מום אם כלו לו חדשי שאז מותר לאוכלו מיד מונין לו שנה מלידתו והנה בבכור שנולד תם ואח"כ נפל בו מום כתבו תוס' דמונים לו מיום שנראה להרצאה וסברתם דכיון שלא היה ראוי לאכילה עד יום השמיני אי"כ אם נמנה לו מהלידה לא היה כאן שנה שהיה ראוי לאכילה והיינו דסוברים התוס' דמנין שנה הוא אחד בין בתם ובין בבעל מום שעיקרו הוא שנתנה תורה שנה לאכילת הבכור אלא שהתם אפשר לאוכלו רק מיום השמיני ואילו בעל מום ניתן לאוכלו מהלידה באופן שכלו לו חדשי.

אמנם יש לעיין בזה דהנה הרי בכור נאכל לשני ימים ויש לדון האם מותר להקריבו ביום האחרון לשנתו באופן שזמן אכילתו הוא עד יום אחר שנתו והנה בגמ' בכורות כ"ד א' מבואר דילפינן מקרא ד"שנה בשנה תאכלנו" שהבכור נאכל לשתי שנים והיינו באופן שהקריבו ביום אחרון של שנתו ומשמע בגמ' שמוותר לתחילה להקריבו ביום האחרון של השנה, ומבואר דדין שנה הנאמר בתם אינו שנה לאכילה אלא להקרבה ואילו בבכור בעל מום ודאי שהשנה היא שנה לאכילה דהרי אין בו הקרבה כלל ונמצא דדין שנה של תם חלוק מדין שנה של בעל מום, ואף דילפינן תרויהו מחד קרא מ"מ חלוקים הם בדינם.

ולפי זה יש לומר דאף אם נקטינן כמו שנראה מפשטות המשנה דדין שנה גם בבעל מום הוא מן התורה, וכדמשמע ג"כ מדברי הרמב"ם, מ"מ זהו רק בנוול בעל מום אבל בתם שנעשה בעל מום אפשר לומר דמן התורה אין לו כלל דין שנה, דהרי מתחילה ניתנה לו שנת הקרבה ואף שעכשיו בטל ממנו דין זה מ"מ איך יחול בו עכשיו דין שנת אכילה של בעל מום הרי כבר נמצא באמצע השנה נובאמת הרש"ש כתב לדון דבכה"ג יכנו לו שנה מיום שנפל בו מום אבל זה מיוחד ולא מצינו שיטה כזו.

ולפי זה מיושבת קושית המהרי"ט א' דבאמת דין שנה של בעל מום הוא מן התורה אבל זהו רק בנוול בעל מום, משא"כ בנוול תם ונפל בו מום בזה דין שנה שלו הוא רק מדרבנן, ושפיר נתנו לו שלושים יום אחר שנפל בו מום. ויש לדקדק כן קצת בדברי הרמב"ם שבתחילה כתב דין של נולד בעל מום ושם הביא את הקרא ד"שנה בשנה תאכלנו" ואח"כ כתב בהלכה אחרת את האופן של נולד תם ונפל בו מום ולשונו שם נראה שהוא דין אחר בפנ"י יעוין שם.

[מתוך שיעור ראש הכולל שליט"א]

בדין נוגע בעדות קידוש החודש

כתב המנ"ח [מצוה ד' אות י"ב] שנראה לו פשוט שאם יש נגיעה לעדים שמעידים על קידוה"ח פסולים כיון שכתב הרמב"ם דבעינן שני אנשים הראויים להעיד בכל דבר. וצריך דוגמא כגון עבד עברי ששלמו לו שש בא' בניסן, והוא בא להעיד בל' באדר לקדש את החדש היום ועי"ז משוחרר כבר היום ואם עשה מלאכה בלילה צריך הרב לשלם לו כפועל, ועוד אופן צייר כגון שהיה בסוף שש ואמר אהבתי ונרצע ואם יתקדש החדש הוי לאחר שש ולא תפסה הרציעה והוא משוחרר.

וצ"ע דלכאורה נראה שכל כה"ג אינו נחשב נגיעה, כיון שאין הדין שנפסק עפ"י עדותו קובע עליו דינים אלא גורם בעלמא, ולא דמי לשוכרים בב"ב כ"ט דהתם הנידון למי שייך הבית מטיל עליהם דיני תשלומין, וזה מעצם דין הממון שמחייב את מי שגר בו לשלם, משא"כ הכא אין החדש מוכה את העבד אלא שדינו שלו תלוי בקידוש החדש והחדש גורם לו דברים ממילא.

וראיה לזה, מעדות איסורין דלא מצינו בה פסול נגיעה, ואף באופן שצריך ב' עדים כגון באיתחזק איסורא על חפץ של פלוני, ובא הוא עם עוד עד להתירו משמע שמהני, ולא מציאתי עתה ראייה מפורשת לזה, אבל יש להביא ראייה משי' הר"ן שס"ל דגם בע"א באיסורין ישנם פסולי עדות ועכ"פ פסול גולן, יעוין יו"ד סי' קכ"ז בביאור הגר"א אות י"ו, והרי בודאי בעלים נאמן על שלו בעדות איסורין ולמה אינו נחשב נוגע, וע"כ אי"ז נחשב נגיעה, דהאיסור אינו דין עליו אלא יש לו הפסד שנגרם כתוצאה מזה, והי"נ כל דכוותיה. עוד יש להביא ראייה מעדות על דבשב"ע, כגון לומר על אשת איש שנתגרשה, הרי נוגע בדבר שמעתה מותרת גם לו, ואף כשהתרצתה להתקדש לו, לא שמענו שיהיה בזה פסול נגיעה, אלא רק מפני החדש.

ויש להביא עוד יסוד לזה מהגמ' בסנהדרין דף כ"ג ששי' ר"מ שאדם נאמן לפסול עדים שבאים להעיד נגדו באופן שפוסל את כל המשפחה בפסול עבדות, ואי"ז נקרא נוגע כיון דאמשפחה קמסהיד ואיהו ממילא נפסל, ואף רבנן דפליגי עליה לא פליגי אלא בכה"ג דעכ"פ מעיד לפסול גם אותו שמעיד נגדו, אבל באופן שבאמת יהיה רק מילתא דממילא י"ל שמודו רבנן לר"מ.

ולא מביעיא לשי' שפסול נגיעה מחמת בע"ד כמו שמשמע ברמב"ם פט"ו מהל' עדות, (ואין פסול נוסף), ודאי אפשר לומר כנ"ל, אלא אפי' לשי' שהפסול משום חשש משקר, ג"כ י"ל שיש לו גדרים, ורק במועד לעצמו חיישינן שמשקר.

והוסיף להעיר ח"א על דברי המנ"ח שלפי"ז כל מי שיש לו מי שלוה ממנו וזמן הפרעון באיזה תאריך בחדש זה או אפילו בחדש אחר יש לו נפק"מ מקידוש החדש שהזמן פרעון יוקדם ביום, ולפי דברי המנ"ח ייפסל משום נוגע, וא"כ לא מצינו ידינו ורגלנו בכל עדות החדש, וצ"ע.

[מאת הרה"ג א. ב. קופמן שליט"א]

מצוה ליצב

התוס' בקידושין [ל"ח א'] הביאו מהירושלמי במס' חלה שהקשה דהנה מבואר בפסוק שישראל בכניסתם לארץ אכלו מהתבואה החדשה רק בט"ו בניסן ולא אכלו מצה בליל פסח וקשה מדוע לא יבוא עשה דמצה וידחה לא תעשה דחדש [עיי"ש מה שתרצו].

והקשה המנחת חינוך [מצוה י' אות י"ג] דבגמ' בפסחים משמע דבעינן מצה הראויה לשבעה [וכעין הדין המבואר במס' סוכה דבעינן סוכה הראויה לשבעה] ובכה"ג שאסורה משום חדש ורק עשה דמצה דוחה לא תעשה הרי כל ההיתר הוא רק בכזית ראשון אבל כזית שני אסור ונמצא דאינה מצה הראויה לשבעה ואין יוצא בה יד"ח וצ"ע.

[יעוין קהלות יעקב קידושין סי' ל"ד סק"ב בסופן]